

ВТРАТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПРОТИВ

Тетяна Хоменко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна*

e-mail: homenko.tet@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2917-3469>

Юрій Колісник

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
бульвар Шевченка, 81, 18031, Черкаси, Україна*

e-mail: kolisnykur@yu.edu.ua

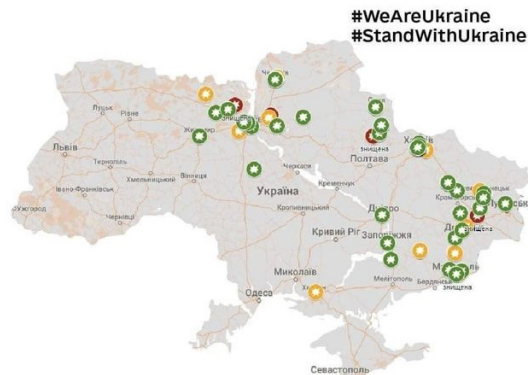
<https://orcid.org/0000-0002-6200-6091>

У статті здійснено дослідження діяльності ЗМІ, культурних організацій, спрямованої на висвітлення проблематичного сьогодні питання – збереження української культурної спадщини в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Заакцентовано увагу на тому, що окупанти нищать не лише історичні споруди, тобто матеріальні об'єкти, розкрадають мистецькі цінності, знищують бібліотечні та архівні фонди, їхні дії спрямовані на знищення нашої духовності, ідентичності, історії. Окреслено основні напрямки роботи журналістів, експертів, діячів культури, а саме: фіксація втрат, пропаганда української культури у світі, експертна оцінка можливостей реституції, патріотично-сміслове наповнення матеріалів на тему культури.

Ключові слова: культура, культурний фронт, культурні втрати, культурні цінності, культурна спадщина, війна, медіа.

Постановка проблеми. У контексті тріади «культура-нація-держава» важко виокремити надважливий, ключовий, компонент, адже ця триєдність неподільна, оскільки в ній відбувається своєрідне перетікання вартісних сенсів народу, який творить культуру і водночас живе, надихається нею. Культура солідаризує спільноту, формує народ як націю, є неоціненним надбанням держави, наповнює її культуротвірними сенсами. Війна, яку розв'язала РФ в Україні, це не лише замах на територіальну цілість країни, це замах на нашу ідентичність, намагання порушити ту триєдність, яку підтримує, цементує українська мова, звичаї, традиції, духовність, історія. Сьогодні ж відбувається цілеспрямоване знищення нашої культурної спадщини, а відтак – історичної пам'яті, заатакована, отже, і наша державність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російсько-українська війна призвела до численних людських жертв, руйнації військових, цивільних об'єктів та об'єктів інфраструктури. Але у цій війні держава-агресор нищить і грабує нашу культуру. З перших днів війни ЗМІ активно повідомляли про ситуацію в тих областях, які опинилися на лінії наступу російських військ, а саме в Чернігівській, Київській, Харківській, Сумській, Запорізькій, Херсонській, Луганській і Донецькій областях. Йшлося, зокрема, про те, що руйнувань зазнали заклади освіти, бібліотеки та їхні фонди, музеї з безцінними колекціями, театри, релігійні споруди, історичні будівлі. Щоправда, якийсь час це була неповна інформація через обмежені можливості моніторити ситуацію. Проте вже 6 квітня 2022 року одразу кілька медіа (зокрема, «Українська правда. Життя»¹; «Суспільне. Новини»²; «Укрінформ»³; «ZAXID.NET»⁴ та ін.) повідомили про те, що Український культурний фонд запустив інтерактивну карту культурних втрат України. Розмістила цю карту на своїй сторінці і ГО «Відкриті медіа України»⁵. На карті в режимі реального часу можна побачити, яких руйнувань завдали російські окупанти нашій культурній спадщині. Виконавчий директор УКФ Владислав Берковський зауважив, що «така візуалізація їхніх злочинів вкотре буде доводити, що Росія – брехлива країна-терорист, яка всупереч будь-яким міжнародним правилам ведення війни, міжнародним конвенціям нищить геть усе на своєму шляху (росія ж постійно стверджувала, що завдає лише точкові удари по військових об'єктах. – *зауваження наші*). Також маємо надію, що ця карта стане вагомим аргументом під час дискусій із партнерами про виключення РФ із лав різних міжнародних культурних організацій чи об'єднань»⁶.

¹ Кречетова, Діана (2022), «Росія нищить культурні пам'ятки України». URL: <https://lifepravda.com.ua/culture/2022/04/6/248121/>

² Яворович, Тетяна (2022), «В Україні запустили інтерактивну «Мапу культурних втрат»». URL: <https://susilne.media/225643-v-ukraini-zapustili-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat/>

³ УКФ запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат» (2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3449764-ukrainskij-kulturnij-fond-zapuskae-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat.html>

⁴ УКФ опублікував інтерактивну мапу культурних втрат (2022). URL: https://zaxid.net/ukf_stvoriv_interaktivnu_mapu_kulturnih_vtrat_n1540413

⁵ ГО «Відкриті медіа України». URL: <https://www.omu.org.ua/>

⁶ Український культурний фонд запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат» (2022). URL: <https://detector.media/infospace/article/198168/2022-04-06-ukrainskyy-kulturnyy-fond-zapuskae-interaktivnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>

Але ця інтерактивна карта не єдина в українському інформаційному просторі. Воєнні злочини росії проти культурної спадщини в Україні висвітлює на своїй інтерактивній карті і благодійний фонд SaveArtUA. Організатори проекту додають до карти 3D моделі зруйнованих пам'яток культури та мистецтва, поставивши за мету об'єктивне поширення інформації про злочини проти української культури, допомогу музеям на звільнених територіях, евакуацію артефактів з небезпечних територій⁷.

Онлайн-видання про культуру та внутрішній туризм в Україні «Тиктор медіа» також мало намір створити інтерактивну культурну мапу України, яка б містила інформацію про мистецькі фестивалі, музеї, видавництва, книгарні, імена письменників, ілюстраторів з короткою довідкою про місце розташування, проживання чи створення, для популяризації минулого і сучасного в історії української культури. Згодом, з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, роботу над картою поставили на паузу, вважаючи, що «наразі такий інструмент як культурна мапа втратив актуальність». Проте засновники видання наголосили на тому, що медіа продовжує свою роботу: «готуємо новини, великі матеріали, а також документуємо, як мистецька спільнота переосмислює війну в ілюстраціях і поетичних текстах. Уже опубліковані чотири тематичні підбірки. Плануємо також розширити кількість тем і форматів. Після завершення війни актуалізуємо тему карти — в тому варіанті, який буде максимально корисний читачам Тиктор медіа»⁸.

Може постати питання про те, чому варто акцентувати увагу на згаданих інтерактивних картах. Передовсім це фіксація воєнних злочинів у режимі реального часу. Експерти з міжнародного права Ярослава Савченко та Тимур Короткий у статті «Злочини проти культури: що каже міжнародне право про відповідальність Росії за знищену спадщину?» докладно проаналізували всі можливості притягнення росії до відповідальності за злочини, вчинені проти української культурної спадщини. Зокрема, вони вказали на необхідності «зосередити зусилля на цифровізації», оскільки «це важливо як для документування, так і для розповсюдження інформації про злочини на міжнародному рівні»⁹. Вочевидь, саме тому, що, сьогодні особливо, й такі карти дають чимало інформації та підказують так само багато варіантів для покращення організації журналістського матеріалу на тему культури загалом та культурних втрат України у російсько-українській війні зокрема, а також дають змогу споживачам інформаційного продукту, за потреби, доповнити інформацію на карті, можливо, навіть відкорегувати її, і в такий спосіб долучитися до культурного фронту захисту України. Тут варто згадати й про опитування, яке провів Український культурний фонд на тему «Українська культура в умовах російської збройної агресії». Адже з-поміж 24 запитань були й ті, що стосувалися інформаційної політики та поінформованість спільноти. У висновках було зазначено таке: «...можна припустити, що на сьогодні офіційні державні інструменти сповіщення щодо руйнування окупантами культурної інфраструктури України, зокрема серед культур-

⁷ Див.: <https://saveartua.com/ua/>

⁸ Хемій, Мар'яна (2022), Український культурний фонд запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат», 4 квітня. URL: <https://tyktor.media/novyny/ukf-zapuskaie-interaktyvnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>

⁹ Савченко, Яросава, Короткий, Тимур (2022), Злочини проти культури: що каже міжнародне право про відповідальність Росії за знищену спадщину? LB.ua, 29 липня. URL: https://lb.ua/culture/2022/07/29/524561_zlochyni_proti_kulturi_shcho_kazhe.html

ної спільноти, не набули широкого розголосу і потребують більшої інформаційної кампанії. Разом з тим, це засвідчує про відсутність чіткої громадської позиції щодо захисту культурної спадщини та про недовіру існуючих методів офіційного збору інформації про пошкодження».

Від часу проведення цього опитування минуло небагато часу, і вже у грудні 2022 Інтернет-видання «Радіо Свобода» оприлюднило статтю Ростисава Хотина «Загугли культуру. Шедеври української культури збережені на платформі Google у час війни», в якій йдеться про втілення в життя дуже важливого культурного проекту, створення простору української культури «Україна поруч» (Ukraine Is Here) на одній з найпотужніших онлайн-платформ світу – Google, а саме на Google Arts & Culture¹⁰. «Такий проект важливий для України і української культури в усі часи, – зауважив Р. Хотин, – а надто нині – коли триває війна, яка також є війною і за право українців мати свою культуру, історію, мову, ідентичність. Це робить такий проект ще актуальнішим. Зокрема, й через збереження пам'яток – нехай і у віртуальному просторі – фактично в такий спосіб зберігаються важливі будівлі, які потім можна реставрувати чи відтворювати в разі пошкодження війною»¹¹.

Тож можна стверджувати, що інтерактивні карти культурних втрат і проекти на кшталт Ukraine Is Here сьогодні є важливим, і для суспільства, і для журналістів зокрема, інформаційним ресурсом. Варто наголосити й на тому, що карти, скажімо, – це не про минуле, а про майбутнє (про мапу культурних втрат – Андрій Кокотюха: «УКФ дає інформацію для роздумів про майбутнє культурної спільноти»¹²). Вони звертаються до споживачів інформації сучасною цифровою мовою, візуалізують втрати і водночас підтримують нашу історичну пам'ять, організовують до спротиву російській агресії, спонукають до усвідомлення цінності збереження культурної спадщини під час війн, до захисту культурних надбань, сприяють формуванню чіткого розуміння *свого* питомо українського, того, що ми успадкували від наших пращурів, Адже чого хоче домогтися росія, окрім загарбання територій? «Окупанти займаються тим, що “приєднують” до “своїх” пам'яток чужі... Росіяни розуміють, що тактично їм треба розбити українську армію, захопити українські міста. Але стратегічно – знищити українську культуру, мову, сам спосіб мислення. Тож саме цим росіяни й зайнялися з перших днів агресії... Вони ще й цілеспрямовано знищують українську культуру – цілком свідомо, у рамках єдиного задуму. Все – від спалення українських книг і до пограбування музеїв, – спрямоване на те, щоб стерти культурний код української нації»¹³.

Прикладом самовідданого служіння культурі можуть стати для нас згуртовані дії музейників, бібліотекарів і просто небайдужих громадян, спрямовані на збереження культурних пам'яток у роки Другої світової війни.

¹⁰ Детальніше ознайомитись з проектом можна за покликом: <https://artsandculture.google.com/project/ukraine>

¹¹ Хотин, Ростислав (2022), «Загугли культуру. Шедеври української культури збережені на платформі Google у час війни, 4 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-google-art-culture-proyekt-kultura-mystetstvo/32159120.html>

¹² Кокотюха, Андрій (2022), Наші культурні втрати, які не покажуть на картах. URL: <https://detector.media/infospace/article/199383/2022-05-21-nashi-kulturni-vtraty-yaki-ne-pokazhut-na-kartakh/>

¹³ Стаджи, Денис (2022), Грабiж музеїв, вивіз експонатів, нищення пам'яток історії. Як РФ хоче знищити українську культуру, Фокус, 28 грудня. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/542735-rabizh-muzejiv-viviz-eksponativ-nishchennya-pamyatok-istoriji-yak-uf-hoche-znishchiti-ukrajinsku-kulturu>

Цю тему докладно дослідив старший науковий співробітник Науково-дослідного відділу виставкової роботи Музею історії Десятинної церкви Ілля Ткаченко. Він слушно вказав на те, що «культурна спадщина, якій загрожує небезпека під час війни, може бути збережена, якщо професіонали в цій галузі та інші групи, такі як урядові й неурядові організації, науковці і волонтери, співпрацюватимуть між собою»¹⁴.

Історія засвідчує, що українська культура сильна, на її міцному фундаменті, який заклали наші уславлені предки, виростала сильна нація, яка спроможна сформувати і підтримати сильну державу. Століттями українська культура потерпала від російських імперських зазіхань на її багатства, намагань привласнити її і знеособити українство перед світом. Але, що парадоксально для самої Росії, на чому не раз акцентували українські й закордонні ЗМІ, 24 лютого українці солідаризувались у захисті своєї культури, ідентичності і державності. А медіа роблять все можливе, щоб прояснити для пересічного споживача інформації потребу захисту культурних надбань. Зокрема, «Українська правда. Життя» від вересня презентувала шість епізодів подкасту під загальною назвою «Чому вони крадуть?». Як пояснили автори проєкту, це «документальний нарративний подкаст про культурні крадіжки, які росія вчиняє протягом багатьох століть в Україні. Скіфське золото, козацький спадок, древні мозаїки, варварське пограбування Мелітопольського музею»¹⁵. Згодом, у передмові до подкасту «Як Україні повертати те, що імперія вкрала за століття терору?» організатори проєкту пояснили: «Ми в основному дивилися в минуле – на приклади того, як сусідня імперія крапа та привласнювала українську культуру й історію. Однак у фінальному випуску ми спробували заглянути в майбутнє, щоб зрозуміти, що нам взагалі з усім цим робити. І головне – разом з істориками, активістами і юристами наша команда розібралася не тільки в тому, чому ж вони крадуть, а і в тому, як нам це повертати»¹⁶.

Звісно, йдеться про українські культурні цінності, які у різний час та за різних обставин потрапили до російських музейних збірок, і про те, які правові механізми потрібно задіяти, щоб повернути їх звідти. До речі, це питання й раніше не раз порушувала Україна.

Приміром, у лютому 2020 року у Вашингтоні відбувся симпозіум «Сучасні підходи до збереження культурної спадщини в умовах конфлікту». Понад 200 музейників обговорювали питання роботи з культурною спадщиною, що зазнала впливу збройного конфлікту. На симпозіумі виступив генеральний директор Національного музею Революції Гідності Ігор Пошивайло. На початку він звернувся до присутніх з таким словами: «З часів Жана-Жака Руссо й Еммеріха де Ваттеля міжнародна спільнота розробила розлогий список правил і процедур, спрямованих на захист предметів мистецтва. Однак до цього часу предмети мистецтва стають жертвами мародерів і злодіїв. Ми всі дуже добре пам'ятаємо наслідки нещодавніх і подекуди незавершених конфліктів в Європі, Центральній Азії, на Середньому Сході та в Африці, а також

¹⁴ Ткаченко, Ілля (2022), «Збереження культурної спадщини. Уроки Другої світової війни (частина 1)», 10 жовтня. URL: <http://mdch.kiev.ua/node/968>

¹⁵ «Чому вони крадуть?» (2022), VII. *Життя*. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>

¹⁶ «Як Україні повертати те, що імперія вкрала за століття терору?» (2022), VII. *Життя*, 3 листопада. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>

варварські злочини проти цивілізації, які повсюдно коїлися в моменти сутичок»¹⁷. Незавершеними конфліктами в Україні він назвав тоді протести на Євромайдані, анексію Криму та військове вторгнення Росії на територію Донбасу й обґрунтував причини й наслідки пограбування й нищення культурних пам'яток та цінностей на цих локаціях. Сьогодні Ігор Пошивайло не лише генеральний директор Національного музею Революції Гідності, але й координатор Штабу порятунку спадщини, який буквально за тиждень після 24 лютого було створено для швидкого реагування на загрози та удари по культурному сектору. В інтерв'ю з Мирославою Барчук Ігор Пошивайло порушив кілька важливих для захисту української культури питань, зокрема: «Доля наша зараз залежить також від того, наскільки світ буде готовий допомогати нам. Сьогодні світові лідери – наприклад, Джо Байден, Борис Джонсон – говорять про те, що треба зміцнювати обороноздатність культурної сфери... Приходить усвідомлення, що не існують окремо культура, території та населені пункти». Також в інтерв'ю він торкнувся й правових аспектів захисту культури і ролі росії у цих процесах: «Гаазька конвенція 1954 року передбачає відповідальність за вчинення злочинів проти культури під час воєнних дій. І Україна, і Росія є підписантами цієї угоди. У 1999-му був другий протокол про персональну відповідальність за злочини проти культури — ми його підписали, Росія ні. Те, що ми можемо притягнути винних до відповідальності, підсилює стійкість культури під час криз і конфліктів»¹⁸.

Про це також лауреат Пулітцерівської премії Джеффри Геттлмен та Олександр Миколишин – у статті «Коли росіяни крадуть мистецтво України, вони також атакують її самобутність» для «The New York Times». Автори вказують на те, що зараз, попри війну, українські юристи, мистецтвознавці збирають докази, розшукують колаборантів, які допомагали росіянам викрадати цінності, складають списки зниклих

¹⁷ Культурна спадщина під впливом збройного конфлікту в Україні: виклики та відповіді, 19 травня 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=kulturna-spadschyna-pid-vplyvom-zbrojnoho-konfliktu-v-ukrajini-vyklyky-ta-vidpovidi>

¹⁸ Барчук, Мирослава (2022), Ігор Пошивайло: «У багатьох випадках евакуації музеїв не було. Це проблема ставлення влади до культури», 12 листопада. URL: https://lb.ua/culture/2022/11/12/535635_igor_poshivaylo_u_bagatoh_vipadkah.html (Тут також варто згадати про ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, у пункті IX якого є вказівка на окремий військовий злочин: «умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями». Див.: «Римський статут міжнародного кримінального суду» за покликом: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text Україна підписала Статут 20 січня 2000 року. 11 грудня 2020 року ситуацію в Україні було визнано такою, що відповідає критеріям Статуту для відкриття розслідування («Що таке Римський статут та чому його потрібно ратифікувати в Україні?» <https://legal100.org.ua/shho-take-rimskiy-statut-ta-chomu-yogo-potribno-ratifikuвати-v-ukrayini/>).

Ратифікація цього документу є одним із міжнародних зобов'язань України відповідно до угоди про Асоціацію з ЄС. Організація Human Rights Watch наприкінці квітня 2022 року також наголосила на важливості для України ратифікації цього документу. В Україні вважається доцільним ратифікувати Статут по завершенню війни. Але «Україна визнала юрисдикцію МКС з двох питань заявами Міністерства закордонних справ, поданими 17 квітня 2014 року щодо справ Майдану і 8 вересня 2015 року щодо злочинів проти людяності і воєнних злочинів, вчинених на її території» (Див.: «Малюська пояснив, чому Україна не може ратифікувати Римський статут під час війни». <https://www.radiosvoboda.org/a/news-maluska-ukraina-rymskyy-statut/31880061.html>).

предметів, що в майбутньому допоможе відстежити пограбоване. Вони також цитують Джеймса Реткліффа, головного радника The Art Loss Register, лондонської організації, яка займається пошуком викраденого мистецтва. Він, як і Ігор Пошивайло, покликався на Конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року і наголосив: «Російські війська пограбували десятки тисяч предметів, у тому числі авангардні картини маслом і скіфське золото. Експерти кажуть, що це найбільше пограбування мистецтва з часів нацистів часів Другої світової війни, яке має на меті позбавити Україну її культурної спадщини»¹⁹. «Голос Америки» відреагував на цю статтю, звернувшись до правозахисної організації письменників та журналістів PEN America, де заявили, що «США допомагають Україні відстежувати кількість зруйнованих росіянами бібліотек, музеїв та пам'яток. Ці докази можуть знадобитися в судах проти Росії, і завдяки їм є шанс довести, що атаки на українську культуру – ознака геноциду»²⁰.

Висновки. Збереження української культурної спадщини в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну стало справою кожного небайдужого до своєї історії і свого майбутнього в ній українця. Росія замахнулася не лише на наші землі, вона, порушуючи всі міжнародні норми, руйнує і грабує, присвоює те, що навіть ментально не може досягнути, але прагне заволодіти цим. Сьогодні наше найперше завдання змінити утилітарне сприйняття культури, вкотре підняти її з руїн, відновити, повернути втрачене, згуртуватися довкола цінностей, які визначають нашу ідентичність. ЗМІ, культурні фонди й організації, українські і закордонні експерти, юристи визначили правильні орієнтири роботи у цій царині: фіксація втрат, пропаганда української культури у світі, експертна оцінка можливостей реституції, патріотично-сміслові наповнення матеріалів на тему культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барчук, Мирослава (2022), Ігор Пошивайло: «У багатьох випадках евакуації музеїв не було. Це проблема ставлення влади до культури», 12 листопада. URL: https://lb.ua/culture/2022/11/12/535635_igor_poshivaylo_u_bagatoh_vipadkah.html
2. Благодійний фонд SaveArtUA. URL: <https://saveartua.com/ua/>
3. ГО «Відкриті медіа України». URL: <https://www.omu.org.ua/>
4. Кокотюха, Андрій (2022), Наші культурні втрати, які не покажуть на картах. URL: <https://detector.media/infospace/article/199383/2022-05-21-nashi-kulturni-vtraty-yakine-pokazhut-na-kartakh/>
5. «Крадіжка росіянами предметів мистецтва в Україні є найбільшим пограбуванням з часів Другої світової – The New York Times» (2023), *Голос Америки*, 15 січня. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6919229.html>
6. Кречетова, Діана (2022), «Росія нищить культурні пам'ятки України». URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248121/>

¹⁹ Gettleman Jeffrey and Mykolysyn Oleksandra (2023), «As Russians Steal Ukraine's Art, They Attack Its Identity, Too», *The New York Times*, Jan. 14. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/14/world/asia/ukraine-art-russia-steal.html>

²⁰ «Крадіжка росіянами предметів мистецтва в Україні є найбільшим пограбуванням з часів Другої світової – The New York Times» (2023), *Голос Америки*, 15 січня. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6919229.html>

7. Культурна спадщина під впливом збройного конфлікту в Україні: виклики та відповіді, 19 травня 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=kulturna-spadschyna-pid-vplyvom-zbrojnoho-konfliktu-v-ukrajini-vyklyky-ta-vidpovidi>
8. Савченко, Ярослава, Короткий, Тимур (2022), Злочини проти культури: що каже міжнародне право про відповідальність Росії за знищену спадщину? LB.ua, 29 липня. URL: https://lb.ua/culture/2022/07/29/524561_zlochiny_proti_kulturi_shcho_kazhe.html
9. Стаджи, Денис (2022), Грабіж музеїв, вивіз експонатів, нищення пам'яток історії. Як РФ хоче знищити українську культуру, Фокус, 28 грудня. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/542735-grabizh-muzejiv-viviz-eksponativ-nishchennya-pam-yatok-istoriji-yak-rf-hoche-znishchiti-ukrajinsku-kulturu>
10. Ткаченко, Ілля (2022), «Збереження культурної спадщини. Уроки Другої світової війни (частина 1)», 10 жовтня. URL: <http://mdch.kiev.ua/node/968>
11. Український культурний фонд запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат» (2022). URL: <https://detector.media/infospace/article/198168/2022-04-06-ukrainskyy-kulturnyy-fond-zapuskaie-interaktyvnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>
12. УКФ запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат» (2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3449764-ukrainskij-kulturnij-fond-zapuskaie-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat.html>
13. УКФ опублікував інтерактивну мапу культурних втрат (2022). URL: https://zaxid.net/ukf_stvoriv_interaktivnu_mapu_kulturnih_vtrat_n1540413
14. Хемій, Мар'яна (2022), Український культурний фонд запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат», 4 квітня. URL: <https://tyktor.media/novyny/ukf-zapuskaie-interaktyvnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>
15. Хотин, Ростислав (2022), «Загугли культуру. Шедеври української культури збережені на платформі Google у час війни, 4 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-google-art-culture-proyekt-kultura-mystetstvo/32159120.html>
16. «Чому вони крадуть?» (2022), VII. Життя. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>
17. Яворович, Тетяна (2022), «В Україні запустили інтерактивну «Мапу культурних втрат»». URL: <https://suspilne.media/225643-v-ukraini-zapustili-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat/>
18. «Як Україні повертати те, що імперія вкрала за століття терору?» (2022), VII. Життя, 3 листопада. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>
19. Gettleman Jeffrey and Mykolayshyn Oleksandra (2023), «As Russians Steal Ukraine's Art, They Attack Its Identity, Too», *The New York Times*, Jan. 14. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/14/world/asia/ukraine-art-russia-steal.html>
20. Ukraine Is Here. URL: <https://artsandculture.google.com/project/ukraine>

REFERENCES

1. Barchuk, Myroslava (2022), Ihor Poshyvailo: «U bahatokh vypadkakh evakuatsii muzeiv ne bulo. Tse problema stavlennia vlady do kultury», 12 lystopada. URL: https://lb.ua/culture/2022/11/12/535635_igor_poshyvaylo_u_bagatoh_vipadkah.html
2. Blahodiinyi fond SaveArtUA. URL: <https://saveartua.com/ua/>

3. HO «Vidkryti media Ukrainy». URL: <https://www.omu.org.ua/>
4. Kokotiukha, Andrii (2022), Nashi kulturni vtraty, yaki ne pokazhut na kartakh. URL: <https://detector.media/infospace/article/199383/2022-05-21-nashi-kulturni-vtraty-yaki-ne-pokazhut-na-kartakh/>
5. «Kradizhka rosiianamy predmetiv mystetstva v Ukraini ye naibilshym pohrabuvanniam z chasiv Druhoi svitovoi- The New York Times» (2023), Holos Ameryky, 15 sichnia. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6919229.html>
6. Krechetova, Diana (2022), «Rosii nyschyt kulturni pamiatky Ukrainy». URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/04/6/248121/>
7. Kulturna spadshchyna pid vplyvom zbroinoho konfliktu v Ukraini: vyklyky ta vidpovidi, 19 travnia 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=kulturna-spadschyna-pid-vplyvom-zbroinoho-konfliktu-v-ukrajini-vyklyky-ta-vidpovidi>
8. Savchenko, Yaroslava, Korotkyi, Tymur (2022), Zlochyny proty kultury: shcho kazhe mizhnarodne pravo pro vidpovidalnist Rosii za znyschenu spadshchynu? LB.ua, 29 lypnia. URL: https://lb.ua/culture/2022/07/29/524561_zlochyni_proti_kulturi_shcho_kazhe.html
9. Stadzhy, Denys (2022), Hrabizh muzeiv, vyviz eksponativ, nyschennia pamiatok istorii. Yak RF khoche znyschyty ukrainsku kulturu, Fokus, 28 hrudnia. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/542735-grabizh-muzejiv-viviz-eksponativ-nishchennya-pam-yatok-istoriji-yak-rf-hoche-znishchiti-ukrajinsku-kulturu>
10. Tkachenko, Illia (2022), «Zberezhennia kulturnoi spadshchyny. Uroky Druhoi svitovoi viiny (chastyna 1)», 10 zhovtnia. URL: <http://mdch.kiev.ua/node/968>
11. Ukrainskyi kulturnyi fond zapuskaie interaktyvnu «Mapu kulturnykh vtrat» (2022). URL: <https://detector.media/infospace/article/198168/2022-04-06-ukrainskyy-kulturnyy-fond-zapuskaie-interaktyvnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>
12. UKF zapuskaie interaktyvnu «Mapu kulturnykh vtrat» (2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3449764-ukrainskij-kulturnij-fond-zapuskaie-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat.html>
13. UKF opublikuvav interaktyvnu mapu kulturnykh vtrat (2022). URL: https://zaxid.net/ukf-stvoriv-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat_n1540413
14. Khemii, Mariana (2022), Ukrainskyi kulturnyi fond zapuskaie interaktyvnu «Mapu kulturnykh vtrat», 4 kvitnia. URL: <https://tyktor.media/novyny/ukf-zapuskaie-interaktivnu-mapu-kulturnykh-vtrat/>
15. Khotyn, Rostyslav (2022), «Zahuhly kulturu. Shedevry ukrainskoi kultury zberezheni na platformi Google u chas viiny, 4 hrudnia. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-google-art-culture-proyekt-kultura-mystetstvo/32159120.html>
16. «Chomu vony kradut?» (2022), UP. Zhyttia. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>
17. Iavorovych, Tetiana (2022), «V Ukraini zapustyly interaktyvnu «Mapu kulturnykh vtrat»». URL: <https://suspilne.media/225643-v-ukraini-zapustili-interaktivnu-mapu-kulturnih-vtrat/>
18. «Iak Ukraini povertaty te, shcho imperiia vkrala za stolittia teroru?» (2022), UP. Zhyttia, 3 lystopada. URL: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/63357213551de/2022/11/3/7374870/>

19. Gettleman, Jeffrey and Mykoloshyyn, Oleksandra (2023), «As Russians Steal Ukrainians Art, They Attack Its Identity, Too», The New York Times, Jan. 14. URL: <https://www.nytimes.com/2023/01/14/world/asia/ukraine-art-russia-steal.html>
20. Ukraine Is Here. URL: <https://artsandculture.google.com/project/ukraine>

LOSSES OF UKRAINIAN CULTURE IN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: CULTURAL AND INFORMATIONAL OPPOSITION

Tetiana Khomenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: homenko.tet@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2917-3469>*

Yuriy Kolisnyk

*Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Shevchenko blv., 81, 18031, Cherkasy, Ukraine
e-mail: kolisnykur@yu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6200-6091>*

The authors explored the activity of mass media and cultural organizations aimed at clarification of the current problematic issue – preservation of Ukrainian cultural heritage under the conditions of the full-scale invasion of Russia into Ukraine. The authors emphasize that occupants not only destroy historic buildings, i.e. material objects, but also steal art values, destroy library and archive funds; their actions are aimed at destruction of our spirituality, identity and history. It is pointed out that there are the main streams in the work of journalists, experts, and culture figures, namely: fixation of losses, propaganda of the Ukrainian culture in the world, expert evaluation of the restitution possibilities, and filling of the culture material with patriotic sense. The full-scale invasion of Russia into Ukraine on the 24th of February 2022 led to the numerous loss of life, ruination of the military, civil and infrastructure objects. But the state-aggressor destroys and robs our culture in this war. Since the beginning of the war mass media have been actively informing about the situation in the regions, which happened to be at the line of the Russian troops attack. The information was in particular about the fact that different educational establishments, libraries and their funds, museums with valuable collections, theatres, religious buildings and historic buildings had been ruined. To tell the truth the information was incomplete due to the limited opportunities to monitor the situation. However, later it has been systematized. The work of journalists and experts contributed to this since they stated the criminal acts of Russia, informing about the ruination facts of historic, sacral, cultural monuments, devastation of many museum collections, destruction of library and archive funds. Digitalization of the Russian war crimes against Ukrainian culture became one more important work aimed at preservation of the Ukrainian cultural heritage. It was done by means of interactive maps of the Ukrainian cultural losses and it enables documenting crimes of the occupant army and spreading this information at the international level.

Key words: culture, cultural front, cultural losses, cultural values, cultural heritage, war, media.